

Teori för social rapportering behövs!

Det kan synas anspråksfullt att söka utveckla en teori för social rapportering, men det kan inte från vetenskaplig synpunkt vara betänkligt eller ens kontroversiellt, skriver Sten Johansson i en kommentar till Christian Nilssons underledare i Ekonomisk Debatt 5/80. Han beskriver här ett sådant försök till teoriutveckling. □

Enligt Christian Nilsson, ledarskribent i *Ekonomisk Debatt* 5/80, är det orealistiskt att söka vidareutveckla de teoretiska fundamenten för empirisk välfärdanalys. Från "nationalekonomisk synpunkt" är det så, vilket verkar vara den högsta synpunkt som kan anläggas och också den enda vetenskapliga. I dess välfärdsteori är det nämligen bevisat att interpersonella nyttojämförelser har karaktär av "etiska värdeomdömen" och därför inte kan göras. Välfärden kan därför inte mätas.

Att samla in socialstatistik är tillåtet enligt Christian Nilsson. Däremot är det "från vetenskaplig synpunkt" olämpligt att ha ambitionen "att komma fram till en teori för social rapportering som skulle kunna vägleda det statistiska arbetet". Likaså är det betänkligt att göra undersökningar som kan belysa frågan "om mål och medel för välfärdspolitiken".

Dessa uttalanden har Christian Nilsson gjort inte bara som ledarskribent för *Ekonomisk Debatt* utan också i Nationalekonomiska institutionens vid Uppsala universitet namn i ett remissyttrande till utbildningsdepartementet över ett forskningsprogram vid Institutet för social forskning [1980]. Jag får här nöja mig med att kortfattat belysa några av de komplicerade frågorna.

Teori behövs

Statistiken om den ekonomiska utvecklingen har under efterkrigstiden utvecklats

så att man numera i de flesta industriländer kan följa och bedöma också ganska små skiftningar i ekonomin praktiskt taget månad för månad. Det innebär inte att beskrivningssystemet för ekonomin är fulländat och så auktoritativt att inte grundläggande meningsmotsättningar kan uppkomma vid tolkningen av olika ekonomiska indikatorer i den politiska processen. Varken teoretiskt eller praktiskt är alla problem inom tex nationalräkenskapssystemet lösta.

Under hela 70-talet har praktiskt taget alla statistiska centralbyråer över hela industrivärlden och de stora internationella samarbetsorganisationerna som FN, OECD, EG, Comecon mfl, sökt lösa problemet med social rapportering, dvs att få till stånd ett motsvarande beskrivningssystem för den *sociala* utvecklingen. Det är då att märka att det ofta är verkligt grundläggande information om den sociala utvecklingen som saknas, tex om hälsotillståndet i befolkningen förbättras eller försämras, om spridningen i inkomster och förmögenhet ökar eller minskar, om arbetslivets kvaliteter förbättras eller försämras, om människornas sociala relationer utarmas eller berikas i den pågående samhällsutvecklingen.

Internationellt är alla bedömare ense om att man hittills inte kunnat förverkliga någon form av social rapportering som motsvarar förväntningarna och kraven från den politiska processen. De flesta som arbetar på området instämmer nog också i att det beror på att man inte haft tillgång till någon vägledande teori på samma sätt som man hade när systemet med nationalräkenskaper och samhällsekonomiska indikatorer utvecklades.

Jag kan gå med på att det är anspråksfullt att söka utveckla en sådan teori för social rapportering men inte att det från "vetenskaplig utgångspunkt" är betänkligt eller ens kontroversiellt. Forskning som inte syftar till teoriutveckling är knappast forskning, enligt de kriterier

som forskare på alla områden är överens om. Jag tror alltså inte att Christian Nilsson har stöd av särskilt många av sina kolleger när han hävdar att redan *ambitionen* att komma fram till en teori är kontroversiell.

Mot en teori

I en rapport som heter *Mot en teori för social rapportering* [1979] har jag sökt sammanfatta det internationella forskningsläget och faktiskt också lagt fram ett förslag till teori, med vars hjälp man skall kunna behandla de grundläggande frågorna vid social rapportering: *Om vad? Av vem? För vem?* Dessa tre frågor måste kunna ställas och besvaras inom ramen för samma teori, för att social rapportering skall kunna bestämmas teoretiskt.

Slutsatser som alla kan bli överens om torde vara att dessa tre frågor inte kan besvaras med ledning av ren statistisk teori. De kan heller inte behandlas i ekonomisk teori, varför bla Mancur Olsons försök till teori för social rapportering blivit ofullständiga. De kan heller inte besvaras med hjälp av psykologisk teori (Siri Naess), eller sociologisk teori (Erik Allardt), eller i anslutning till filosofisk teori (Hannu Uusitalo). I rapporten föreslår jag att idén om social rapportering förankras i politisk teori och söker visa hur social rapportering skulle kunna utformas så att den fyller en lucka i demokratins teori.

Teorin går ut på att förklara hur individerna bör bete sig som medborgare för att de kollektiva besluten skall bli så väl underbyggda som möjligt. Den givna utgångspunkten är att sådana beslut fattas varje dag av regering och riksdag på alla medborgares vägnar. Med hjälp av elementär kunskapsteori kan man visa att medborgarna bör gå till väga på olika sätt, när de skall komma fram till svaren på de tre frågorna om *hur det är*, *hur det borde vara* och *vad man bör göra*. Social rapportering fyller en lucka i demokratins teori, om rapporteringen utformas så att den möjliggör bättre bedömningar av välfärdsutvecklingen i samhället, dvs

hur levnadsförhållandena är i relation till hur de borde vara.

Med hjälp av enkla antaganden om medborgarnas informationsbehov och om sådana bedömningars karaktär kan man dra ett antal slutsatser om rapporternas syfte, funktion och metod till vägledning för det statistiska arbetet. Resonemangen om medborgarnas tänkta beteende i den demokratiska processen leder fram till en teoretisk tankekonstruktion som vi kallat "medborgarrapporter". Fullt ut kan en sådan tankekonstruktion bara förverkligas i en värld med goda medborgare.

Sådana medborgare behöver emellertid inte existera i verklighetens värld för att deras tänkta beteende skall kunna ge vägledning både till verklighetens medborgare och till dem som har som yrke att göra deras socialstatistik. Däri ligger nyttan hos tankekonstruktionen. En teori av denna karaktär är främmande för många men den borde inte vara svår att känna igen för ekonomer.

Samma teori kan användas, när man skall precisera utformningen av andra typer av kunskapsunderlag i den politiska processen än dem som ett system för social rapportering avser att uppfylla. Förutom social rapportering som underlag för välfärdsbedömningar vill vi arbeta med underlag för välfärdsöverväganden, för val av åtgärd samt för utvärdering av åtgärd. Teorin förklarar varför forskaren inte i något av dessa underlag kan göra sammanvägningen av "kostnader och nyttor för olika medborgargrupper". På denna punkt har Christian Nilsson helt missuppfattat resonemangen i programskriften. Teorin handlar om hur underlaget för *medborgarnas* bedömningar skulle kunna förbättras. Medborgarna kan enligt teorin (och i praktiken) komma fram till olika bedömningar av välfärdsutvecklingen, på basis av samma underlag, därför att deras situation är olika och därmed också deras intressen.

En paradox väl värd att fundera över för Christian Nilsson och andra ekonomer är denna: Trots att interpersonella nyttojämförelser är så omöjliga teoretiskt, måste sådana jämförelser ändå gö-

ras varje dag i alla länder och kulturer vid allt kollektivt beslutsfattande.

Välfärdsbegreppet

Om medborgarna skall kunna jämföra välfärden för olika grupper med hjälp av ett socialstatistiskt underlag kan välfärden inte definieras i termer av subjektiv behovstillfredsställelse. Välfärd måste enligt vårt förslag till teori definieras objektivt som "individernas förfogande över resurser". Det blir då individernas *möjligheter* att tillfredsställa sina behov och önsknings som definieras som välfärd. Med ett lån från nationalekonomisk teori kan man säga att välfärd bedöms ex ante och inte ex post som i konventionell välfärdsteori.

Det torde knappast vara någon revolutionerande eller ens originell tanke för nationalekonomer. Att den är väl förankrad i nationalekonomisk teori framgår tex av Lebergotts uppsats om "Income distribution" i *International Encyclopedia of the Social Sciences*, volym 7, sid 146.

Det tillägg som behövs i teorin för social rapportering är att de resurser som är relevanta för individens möjligheter till behovstillfredsställelse inte endast är penningmässiga utan att också andra typer av resurser är relevanta.

Ett välfärdsbegrepp som kan tas till utgångspunkt för social rapportering in-

nefattar individens förfogande över resurser i termer av

1. Hälsa och tillgång till vård
2. Sysselsättning och arbetsvillkor
3. Ekonomiska resurser och konsumentvillkor
4. Kunskafer och utbildningsmöjligheter
5. Familj och sociala relationer
6. Bostad och närservice
7. Rekreation och kultur
8. Säkerhet till liv och egendom
9. Politiska resurser

med vilkas hjälp individen kan styra sitt eget liv.

En mängd komplicerade problem aktualiseras om man söker förankra denna lista över välfärdskomponenter teoretiskt. Uppenbart lider listan av en mängd ofullkomligheter, men som ett provisorium fungerar den. Det råkar bli ungefär samma lista i alla länder oberoende av politiskt system. Så småningom blir det kanske rentav möjligt att teoretiskt förklara varför.

Sten Johansson*

Referenser

- Johansson, S., [1979], *Mot en teori för social rapportering*, Rapport nr 2 från 1974 års levnadsnivåprojekt, Institutet för social forskning, Stockholm
- [1980], *Institutets välfärdsforskning och dess fortsättning*, Rapport nr 1 från 1980 års levnadsnivåprojekt, Institutet för social forskning, Stockholm

* Sten Johansson är professor i välfärds- och levnadsnivåforskning vid Institutet för social forskning, Stockholms universitet.